

Бир катар эксперттер менен коомдук ишмерлердин пикири боюнча, Масанчи айылындагы 10 адамдын өмүрүн алган жаңжал этнос аралык мамилелерде олуттуу көйгөйлөрдүн бар экендигинен кабар берет.

Биздин [Facebook](#) баракчабызга жазылыңыз!

Бүгүнкү күндө Жамбыл областынын Кордай районунда жергиликтүү масштабда өзгөчө кырдаал режими киргизилген. Президент Касым-Жомарт Токаевдин тапшырмасы менен чырдын жагдайын иликтөө үчүн өкмөттүк комиссия түзүлдү.

Казакстандын чиновниктери казак жана дунган улутундагы бир нече жашоочунун ортосундагы түшүнбөстүктөр турмуш-тиричиликтик мүнөздө болгондугун, ал эми жагдайды чагымчылар өз максатына пайдаланып кеткендигин белгилешүүдө.

Расмий маалыматтарга таянсак, уруштун натыйжасында 10 киши көз жумган. Саламаттыкты сактоо министринин орун басары Ляззат Актаеванын айтуусуна караганда, Казакстан менен Кыргызстандын ооруканаларына жалпысынан 165 жаран медициналык жардам сурап кайрылышкан. Казакстандын медициналык мекемелеринде 30 киши туруктуу оор абалда, ал эми сегиз бейтап - өтө оор абалда жатат.

Казакстандын ИИМнин берген маалыматтары боюнча, кагылышууга 400гө чукул киши катышкан. Алардын ичинен 47 жаран кармалып, эки аңчылык мылтыгы алынган. Окуянын натыйжасында 25 жер там, 31 соода объектиси жана 41 автоунаа заянга учураган.

Президенттин тапшырмасы боюнча Жамбыл областынын жетекчиси алмаштырылды. Мурдагы вице-премьер Бердибек Сапарбаевди областтын акими катары тааныштырып жатып, премьер-министр Мамин «идеологиялык иштерге жана улут аралык ынтымакты чыңдоого, калктын социалдык-экономикалык абалы менен жашоо сапатын жакшыртууга өзгөчө көңүл бурулушу керек» экендигин баса белгиледи.

Мындан тышкары, областтын акиминин социалдык маселелер боюнча орун басары, Жамбыл областынын полиция департаменти менен Кордай районунун полиция

бөлүмүнүн башчылары дагы кызматтан алынды. Токаев чек арага жакын айылдардагы жаңжалды бейбаштык катары баалап, буга чагымчыларды күнөөлөдү.

Кровопротитие произошло по вине провокаторов, при попустительстве сотрудников госорганов, они будут наказаны. Пострадавшие получают государственную поддержку. Мир и согласие – наше достояние, никто не вправе его подрывать!

— Qasym-Jomart Toqayev (@TokayevKZ) [February 9, 2020](#)

Чагымчылар эмес, мамлекеттик органдардын кызматкерлеринин шалаакылыгынан улам кан төгүлдү. Алар сөзсүз жазасын алат. Жабыркагандарга мамлекеттен жардам берилет. Тынчтык жана ынтымак – бул биздин дөөлөтүбүз, аны бузууга эч кимдин акысы жок!

Өлкө бийлиги чыр-чатактын улут аралык себепке байланыштуу келип чыккандыгын моюнга албоодо. Райондун тургундары менен жолугушуу учурунда Казакстандын вице-премьеры Бердибек Сапарбаев «тиричиликке байланышкан чыр болгондугун, ал эми чагымчылар абалдан пайдаланып, өз нугуна буруп кетишкендигин» [белгиледи](#).

Ушундай эле пикирди Казакстандагы дунгандар коомунун төрагасы Абубакир Воинце дагы билдирди.

«Мен ички иштер органдарында кызмат өтөдүм, тергөөчү болуп иштедим. Кечээтен бери кырдаалды анализдеп жатам. Сырттан башка бирөөлөрдүн жардамы болбосо, окуя келип чыкмак эмес. Кыска убакыттын ичинде мынчалык көп элди топтоо мүмкүн эмес, тез аранын ичинде даяданып, бардык социалдык тармактар аркылуу чакырыктар менен үндөөлөрүн жайылта алышмак эмес. Демек, бул мурунтан эле даярдалган иш болчу», – дейт Воинце.

Кағылышудан кийинки Масанчи айылынын абалы. Photo: Т.Батыршин

Жақжал 7-февралда Казакстандагы дунгандар диаспорасынын борборлорунун бири деп эсептелген Масанчи айылында келип чыккан. 2009-жылдагы эл каттоонун маалыматтары боюнча, айыл тургундарынын 90 пайызын дунгандар, 5 пайызын казактар жана 5 пайызын орустар түзөт.

Кағылышуу учурунда металл буюмдар, таштар менен ок атуучу куралдар колдонулган. Окуя болуп жаткан жерге келген полиция кызматкерлери элди тынчытууга аракет кылышкан. Бирок, тынчтанып, коомдук тартипти сактоо жөнүндөгү чакырыктарга эч ким көңүл бурган эмес. Түнгө жакын уруш Жамбыл областынын Кордай районунун дагы эки айылына жеткен.

Тынчтык жана бейпилдикпи?

1995-жылдан бери Казакстанда Казакстан элдеринин ассамблеясы ишмердүүлүк жүргүзүп келет. Анын милдети – мамлекеттин улуттук саясатын ишке ашыруу жана көп улуттуу өлкөдө тынчтыкты сактоо. 2007-жылы ал конституциялык макамга ээ

болуп, парламенттин төмөнкү палатасынан тогуз орун берилген. Ал эми бир жылдан кийин «Казакстан элдеринин ассамблеясы жөнүндө» Мыйзам кабыл алынып, ага ылайык ассамблея өлкөнүн саясий системасынын толук укуктуу субъектиси болуп калган.

Казакстан көп улуттуу өлкө болуп саналат. Бийликтин этностук көп түрдүүлүктү колдоо, ошондой эле этностук коомдордун тынчтык жана өз ара ынтымак ичинде жашоосу үчүн керектүү шарттарды түзүп берүү жөнүндөгү декларациясына карабастан, өлкөнүн ар кайсы жерлеринде кээ бирде улутка байланыштуу себептерден улам чыр-чатактар чыгып турат.

Эксперттер адамдардын өлүмү менен коштолгон акыркы жаңжалдын этнос аралык мамилелерде олуттуу көйгөйлөр бар экендигин көрсөтүп тургандыгын белгилешүүдө.

Жаңжал болгон жерге барган журналист **Азамат Ергали** окуяга чагымчылар менен үчүнчү жактардын катышы бар экендигин билдирди. Анын айтымында, жергиликтүү тургундардын баяндоолору боюнча чыр турмуш-тиричиликке байланыштуу эле уруштан башталган.

«Жабыркаган аксакалдын үйүндө отурганда балдары кол салуу тууралуу айтып беришти. 5-февраль күнү Толеген ата эки уулу менен Каракемер айылынан чыгып, окулистке бара жатышкан. Борбордук оорукана Сортобе айылында жайгашкан. Ооруканага жетпей, ТТСнин жанынан бир адам унааны токтотуптур. Айдоочу менен ал киши уруша кетип, унааны токтоткон адамга дагы бир нече адам кошулган экен. Уруш мушташка айланып, Толеген ата аны токтотууга аракет кылганда, өзү да муштум жептир. Масанчи айылындагы жаңжал мына ушундан улам башталыптыр», - дейт Ергали.

Журналисттин айтуусу боюнча, жаңжал мурда эле башталган. Башкы себеби да ушул. Антпесе, кичинекей эле араздашуу мынчалык чоң трагедияга алып келмек эмес.

Кагылышуудан кийинки Масанчи айылынын абалы. Photo: Т.Батыршин

Коомдук ишмер **Мухтар Тайжан** дагы Кордай районун чек арага жакын айылдарында келип чыккан чыр – улут аралык маселелерге жетиштүү деңгээлде көңүл бурбай жаткан бийликтин чала аткарган ишинин кесепети экендигин белгилейт.

«Бийлик үчүн улут аралык мамилелер чөйрөсүндө азыркыга чейин эле жалган тынчтык жана бейпилдик өкүм сүрөт. Анткени, Казакстан элдеринин ассамблеясы бар да! Эгер чындап эле тынчтык менен бейпилдик өкүм сүрсө, анда эмне үчүн жыл сайын улут аралык жаңжалдар чыга берет? Эмне үчүн жыл сайын кан төгүлүп, диаспоралардын башчылары эл алдына чыгып кечирим сурап келишет? [...] Бийлик алардын атын атап, ачык диагноз коюудан коркуп, баарын эле турмуш-тиричиликтен улам чыккан чыр-чатак катары баалай берет. Ооба, айылдар ээн калып, миңдеген кишилер көчөгө чыккан кадимки турмуш-тиричиликке байланышкан чырлар», – дейт Тайжан.

Коомдук ишмер жана юрист **Асхат Асылбеков** чагымдар тууралуу пикирлерди жокко чыгарбайт, бирок, жөнөкөй эл менен маргиналдуу топту жерлерди кытайларга сатуу, казак тили боюнча маселе жана казактардын башка улуттун өкүлдөрү тарабынан ур-

токмокко алынышы сыяктуу бир нече теманын жардамы менен эле көтөрүп чыгуу оңой экендигин белгилейт.

«Мамлекеттин социалдык саясаты отуз жылдын ичинде өлкөдө башаламандык жана хаос үчүн шарттарды түзүп берген бул этнос аралык жаңжалдын түпкү себептери тууралуу сөздөргө толук кошулам. Маданияттын, билим берүүнүн, айыл чарбанын жок кылынышы, социалдык стандарттардын жоголушу, [...] соттук-укуктук системада акыйкаттын жоктугу, элдин ортоңку катмарына карата рейдерлик жана аны жок кылуу аракеттери, жөнөкөй жарандарга бизнес жүргүзүү үчүн шарттардын начарлатылышы – жана дагы көптөгөн себептер өлкөнү мына ушундай абалга жеткирди», – деп эсептейт Асылбеков.

Чечүүдөн качып, токтотуп коюу

Массалык дүрбөлөңдөн кийин өз өмүрлөрү үчүн корккон Кордай районунун айылдарынын жашоочулары унаалары менен, ошондой эле жөө чек арадан Кыргызстанды көздөй өтүүгө аракеттенишкен. Кээ бирлери коңшу өлкөгө тезирээк чыгып кетүүнү көздөп, автоунааларын да таштап кетишкен. Кийинчерээк чек ара кызматынан 8-февраль күнү таң эртеден баштап «Аухатты» – «Кең-Булун» чек ара постуна Кыргызстандын аймагына Казакстандын төрт миңге жакын жараны өткөндүгүн билдиришкен. Элдин дагы бир бөлүгү «Сарытобе» – «Токмок» КӨП аркылуу өтүшкөн. Негизинен булар – аялдар менен жаш балдар болгон.

«Ошол эле түнү балдар тамак-аш чогултуп, бажыга жеткирип бере баштады. Чек арадан өткөндөрдүн ар бирине дароо тамак берип жатышты. Алгач келгендерди тойгузууну эле максат кылышкан, кийин элдин эч нерсе албай, үстүндө кийимдери жок келе жаткандарын көргөндө, өз кийимдерин бере башташты. Бир аздан соң социалдык тармактар аркылуу кийим-кечелерди чогултуп берүү зарылчылыгы тууралуу маалымат таратып, мындай иш-чараны уюштурдук», – дейт Токмок шаарындагы дунган диаспорасынын башчысы **Абдулла Люров**.

Жардамдарды чогултуу жайын жергиликтүү кафелердин биринде ачып койдук. Жарандар жылуу кийимдерди, жууркан-төшөктөрдү, тамак-аштарды алып келип жатышты.

Токмок шаарынын мэриясы казакстандыктарды жайгаштыруу үчүн эки мектеп бөлүп берди. Кээ бирлерин туугандары алып кетишсе, айрымдарын ыктыярчылар өз үйлөрүнө алып барышты.

9-февраль күнү келгендердин бир бөлүгү жакындарын жерге берүү үчүн Казакстанга кайта баштады. Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматынын маалыматы боюнча, эртең мененки саат 10го чейин өлкөдөн миңден ашуун казак жараны чыгып кеткен.

Казакстандын чек арага жакын айылдарында болуп өткөн кагылышуулар Кыргызстанда да кызуу талкууларды жаратты. Социалдык тармактарда качкындар тууралуу жек көрүүчү пикирлер пайда боло баштады. «Бир дүйнө – Кыргызстан» укук коргоо кыймылынын башчысы Толекан Исмаилова мындай мамиленин кокусунан чыкпагандыгын белгилейт. Анын айтымында, 2010-жылы өлкөнүн түштүгүндө болгон этнос аралык жаңжалды, ага чейинки жана андан кийинки чыр-чатактарды жөн гана басып, тим болушкан. Ал эми алардын кайталанышына жол бербөө максатында бул окуялар кылдат изилденип чыккан эмес.

«Ошол окуялардын саясатчылары тарабынан Жарандык коом уюмдарына каршы салмак катары ОБОН, «кырк чоро», «апрелчилер», революциянын баатырлары ж.б. формалдык эмес топтор уюштурулуп, ал топтор бүгүнкү күндө дагы этностук азчылыктар менен активисттерге карата кодулоонун жана зомбулуктун түрдүү формаларын колдонууну улантууда», – дейт Исмаилова.

Анын пикиринде, эгемендүүлүккө жеткен соң, Борбордук Азия мамлекеттерине эл аралык аналитиктер менен эксперттер жетишерлик деңгээлде көңүл бурбай калышты. Өлкөлөрдүн ар биринде улуттук азчылыктар бар, бирок, көп учурда маалыматка бирдей жетүү, чечимдерди кабыл алуу процессине бирдей катышуу мүмкүндүгүнөн ажыроо менен бирге, өздөрүнчө обочолонуп жашашат.

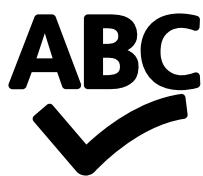
«Казакстанда акыркы мезгилде болуп өткөн трагедия эски жараларды козгоп, бийликтин мындай жаңжалдардын алдын алууга дарамети жетпей тургандыгын көрсөттү. Тынч жашаган жарандар, айрыкча улуттук азчылыктар кол салуулардын, кодулоо жана зомбулуктардын бутасы болуп калууда. Өтмө сот акыйкатынын аспаптары ар кайсы комиссиялар менен алмашылып, чыр-чатактар изилденбестен, убактылуу токтотулуп калууда. Ал эми мындай мамиленин жаман натыйжаларга алып келиши толук ыктымал», – дейт Исмаилова.

Анын айтуусу боюнча, Борбордук Азия өлкөлөрүндө тобокелдердин алдын алуу үчүн тийиштүү аспаптар жок жана чыр-чатактар келип чыккан учурда элге натыйжалуу жардам көрсөтүү үчүн ведомстволордун ортосунда байланыш жөнгө салынган эмес.

«Бул стратегияда ачкыч ролду жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдары менен жергиликтүү коомдор ойноого тийиш. Бийликтин жана күч түзүмдөрүнүн баштан-аяк

көзөмөлүнүн автоматизминен улам азырынча мындай диалогдор менен бирдей аянтчалар түзүлө элек. Бул система өзүн өзү жок кылып койгон. Система элге иштебейт», - деп сөзүн жыйынтыктады укук коргоочу.

Бул макала IWPRдын «Борбордук Азиядагы туруктуулукка ачык баарлашуу аркылуу» долбоорунун алкагында жарыкка чыкты.

If you have found a spelling error, please, notify us by selecting that text and pressing *Ctrl+Enter*.